

اصول کاربردی

متن خوانی عربی

(درس نامه اصول و قواعد متن خوانی عربی با محوریت قرآن مجید)

اصول و فنون کاربردی متن خوانی استاندارد و نظم عربی. بیان برخی از لغزش گاه های خواندن متون عربی. تجزیه، تحلیل، تعریب و غلطیابی عبارات عربی

(با تطبیق اصول و قواعد متن خوانی بر متون مختلف و مرفصل هایی از کتب درسی حوزه) قابل استفاده دوست داران زبان عربی، دانش گاهیان و به ویژه حوزویان

مؤلف:

استاد محمّد حسین محمّدی (مجنتی)

سرشناسه: محمدی، محمدحسین، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پدیدآور: اصول کاربردی متن خوانی عربی : (درسنامه اصول و قواعد متن خوانی عربی با
محوریت قرآن مجید)... / مولف محمدحسین محمدی (مجتبی).
مشخصات نشر: قم: ارمغان دوستی، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: وزیری، ۳۳۶ ص
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۱۱۷۴-۵-۳
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
عنوان دیگر: (درسنامه اصول و قواعد متن خوانی عربی با محوریت قرآن مجید)...
موضوع: ادبیات عربی — راهنمای آموزشی
زبان عربی — صرف و نحو
رده بندی کنگره: PJ۶۲۰۳
رده بندی دیویی: ۴۹۲/۷۵۰۷۶
شماره کتابشناسی ملی: ۹۵۵۱۰۹۱

اصول کاربردی متن خوانی عربی

نویسنده: محمد حسین محمدی

ناشر: ارمغان دوستی

تیراژ: ۱۲۰ نسخه

قیمت: ۲۳۰۰۰۰ تومان

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۴۰۳

چاپخانه: زمزم

دفتر فروش:

قم، خیابان ارم، پاساژ قدس، طبقه آخر، پلاک ۱۷۶

تلفن: ۰۲۵۳۷۸۳۲۷۰۷ همراه: ۰۹۹۲۳۴۴۴۲۸۵

فهرست

۱۳	پیش‌گفتار.....
۲۲	سخنی با مدرسان این کتاب.....

فصل اول: کلیات

۲۶	درس اول: کلیاتی درباره‌ی متن خوانی عربی.....
۲۶	نهراسیدن از متن عربی.....
۲۶	راهکارهای کاهش هراس از متون عربی.....
۲۷	خجالت نکشیدن از یادگیری.....
۲۷	نداشتن تشبث افکار.....
۲۸	وقف نکردن بر کلمات (فرار نکردن از غلط خوانی).....
۳۰	آسیب زدن به فصاحت کلام.....
۳۰	تکرار کردن متن خوانده شده.....
۳۲	آهسته و شمرده خواندن متن.....
۳۳	خواندن متون مختلف.....
۳۳	مباحثه کردن.....
۳۳	برگزاری کارگاه‌های متن خوانی.....
۳۴	استانداردسازی متن خوانی.....
۳۴	خشت اول.....
۳۵	حرکت و اعراب گذاری متن.....
۳۵	رابطه‌ی تجزیه و ترکیب با متن خوانی عربی.....
۳۵	حفظ یک دوره مباحث نحوی (حفظ الفیه).....
۳۶	نوشتن مطالب.....
۳۶	داشتن فرهنگ لغت.....
۳۷	اعتماد حتی‌الامکان به صحت متن.....
۳۸	نترسیدن از گفتن «نمی‌دانم».....
۴۳	فهرست مهم‌ترین اصول متن خوانی عربی.....

فهرست مهم‌ترین مصادیق «عدم دقت»	۴۳
درس دوم: اصل اول و دوم متن خوانی عربی	۴۵
اصول و قواعد متن خوانی عربی	۴۵
اصل ۱: آشنایی با ادبیات عرب	۴۵
اصل ۲: دقت کردن	۴۶
خطای دید	۴۷
کاهش خطای دید در قرائت قرآن مجید	۵۲
درس سوم: مصادیق عدم دقت	۵۹
مصادیق عدم دقت	۵۹
یکم: با «ال» خواندن کلمات بدون الف و لام و برعکس	۵۹
دوم: بدون تنوین خواندن اسم‌های منون و برعکس	۶۱
سوم: عدم دقت در مخفف یا مشدد خواندن حروف کلمه	۶۲
چهارم: خواندن افعال ثلاثی مجرد به شکل ثلاثی مزید و برعکس	۶۴
پنجم: مفتوح خواندن حروف (تاء و کاف) ضمائر خطابي مفرد مؤنث (ت، اَنْتِ، کِ، اِياکِ)	۶۵
ششم: عدم دقت در معلوم یا مجهول خواندن افعال	۶۵
هفتم: عدم دقت در خواندن کلمات مصبوق به لام جرّ	۶۶
هشتم: عدم دقت در خواندن حرکت عین الفعل ماضی و مضارع	۶۷
نهم: عدم دقت در خواندن حرکت کلمات مشابه	۶۷
دهم: عدم دقت در معرفه یا نکره خواندن کلماتی که فاء الفعل شان حرف لام است و مجرور به لام جرّ شده‌اند	۶۸
یازدهم: عدم دقت در خواندن افعال غائب، مخاطب و متکلم	۶۹
دوازدهم: عدم دقت در خواندن واو ساکن ماقبل مفتوح (حرف لین)	۶۹
سیزدهم: عدم دقت در خواندن و معنای تراکیب شبیه به هم	۷۰
چهاردهم: عدم دقت در خواندن شین کلمه «عشر» و «عشرة»	۷۱
پانزدهم: عدم دقت در ترتیب ریشه‌ای کلمات	۷۲
شانزدهم: عدم دقت در اعراب (و صیغه) کلمات	۷۲
هفدهم: عدم دقت در خواندن فعل مفرد مؤکد و جمع مؤکد	۷۴
هجدهم: عدم دقت در تشخیص وزن کلمه (حروف اصلی و زائد)	۷۵
نوزدهم: عدم دقت در خواندن اسم فاعل و اسم مفعول ثلاثی مزید	۷۵
بیستم: عدم دقت در خواندن ظروف متصرف (مانند یوم)	۷۵

- بیست و یکم: عدم دقت در تشخیص فعل ماضی و مضارع ۷۷
- بیست و دوم: عدم دقت در بانقطه و بی‌نقطه خواندن حروف ۷۷
- بیست و سوم: عدم دقت در چسبیده و جدا از هم بودن حروف کلمات ۷۹
- بیست و چهارم: دقت نکردن در ترجمه متون ۸۳
- درس چهارم: تأثیر قرآن بر تقویت متن‌خوانی عربی ۸۸
- اصل ۳: انس با قرآن مجید ۸۸
- آشنایی با کلمات مشابه قرآن ۹۹

فصل دوم: اصول لغوی

- درس پنجم: برخی از اصول لغوی ۱۰۸
- اصل ۴: ضبط صحیح کلمات و بررسی صرفی و لغوی آن ۱۰۸
- ضبط صحیح کلمات ۱۰۸
- ضبط صحیح حرکت عین‌الفعل افعال ثلاثی مجرد ۱۱۰
- بررسی صرفی و لغوی کلمات ۱۱۰
- غلط مشهور ۱۱۴
- ضبط صحیح واژگان (رسائل، مکاسب و کفایه) ۱۱۵

فصل سوم: اصول صرفی

- درس ششم: برخی از اصول صرفی (۱) ۱۲۲
- حکم خواندن وزن «تفعال» ۱۲۲
- اسم فاعل و اسم مفعول ثلاثی مزید ۱۲۴
- خواندن کلمه به شکل مصدر و فعل ۱۲۶
- حرکت لام‌الفعل مضارع مجزوم مضاعف ۱۲۹
- عدم جواز التقای ساکنین علی غیر حذّه ۱۳۰
- درس هفتم: برخی از اصول صرفی (۲) ۱۳۴
- قطع نخواندن همزه های وصل پس از «ال» ۱۳۴
- ثقاله ضمه و کسره بر واو و یاء ۱۳۶
- تشخیص واو و یاء مشدّد از مخفّف ۱۳۸
- مجزوم خواندن افعال مضارع مرفوع ۱۴۱
- درس هشتم: برخی از اصول صرفی (۳) ۱۴۶
- خواندن ضمایر خطابی مفرد مؤنث ۱۴۶

- ۱۴۸..... خواندن صیغه مفرد مؤنث غائب ماضی
- ۱۴۹..... اشباع ضمه و کسره پیش از واو و یاء ساکن
- ۱۵۰..... غیرمنصوب نخواندن مضارع مدخول فاء سببیت
- ۱۵۱..... معلوم و مجهول خواندن فعل
- ۱۵۲..... معلوم خواندن مضارع مترجم به اسم فاعل و برعکس
- ۱۵۳..... احتمالات در کلمه «مفاعله»
- ۱۵۴..... خواندن افعال ماضی مکسورالعین
- ۱۵۵..... خواندن فعل ناقص یائی و ناقص الفی
- ۱۵۵..... شیوه خواندن هاء سکت
- ۱۵۶..... حرکت نون اسم تثنیه و جمع
- ۱۵۷..... خواندن مقصور به شکل ممدود

فصل چهارم: اصول نحوی

- ۱۶۲..... درس نهم: مقتضی و موانع تنوین
- ۱۶۲..... روابط چهارگانه دو اسم همجوار
- ۱۶۲..... اصل ۵: تنوین دادن به همه اسم ها جز با وجود موانع
- ۱۶۳..... موانع تنوین
- ۱۶۵..... اصل ۶: تشخیص روابط چهارگانه دو اسم همجوار
- ۱۶۹..... تشخیص ترکیب اضافی از وصفی
- ۱۷۱..... شباهت ظاهری مرکب وصفی با اضافی
- ۱۷۶..... درس دهم: توجه به قرائن
- ۱۷۶..... اصل ۷: توجه به قرائن
- ۱۸۲..... غیرمنصوب نخواندن اسم مؤخر حروف مشبّه بالفعل
- ۱۸۴..... روش آزمون و خطا
- ۱۹۱..... درس یازدهم: پی گیری مکمل های جمله
- ۱۹۱..... اصل ۸: پی گیری مکمل های جمله
- ۱۹۴..... فاصله شدن بین فعل و فاعل و مفعولش
- ۱۹۴..... فاصله شدن بین فعل و مفعولش
- ۱۹۴..... فاصله شدن بین فعل ناقص و خبرش
- ۱۹۴..... بررسی ارتباط جمل
- ۱۹۵..... نیم نگاهی به ترجمه هنگام متن خوانی
- ۱۹۶..... اصل ۹: تشخیص منصوبات از یکدیگر

نکته‌های دقیق درباره «حال» (و ذوالحال).....	۱۹۷
درس دوازدهم: امتحان صحت عطف، ارجاع ضمیر و متعلق.....	۲۰۱
اصل ۱۰: امتحان صحت عطف، ارجاع ضمیر، تعلق جاز و مجرور.....	۲۰۱
امتحان صحت عطف.....	۲۰۱
امتحان صحت ارجاع ضمیر.....	۲۰۵
امتحان صحت تعلق جاز و مجرور.....	۲۰۸
درس سیزدهم: کلمات تک‌اعرابی و چنداعرابی.....	۲۱۴
اصل ۱۱: کلمات تک‌اعرابی و چنداعرابی.....	۲۱۴
کلمات تک‌اعرابی.....	۲۱۴
کلمات چند اعرابی.....	۲۱۶

فصل پنجم: اصول ترجمه عربی

درس چهاردهم: نیازهای اساسی متن خوانی و ترجمه.....	۲۲۲
نیازهای اساسی متن خوانی و ترجمه.....	۲۲۲
استخراج دو رکن اصلی کلام.....	۲۲۳
تقدیم و تأخیر ارکان و اجزای جمله.....	۲۲۳
اصل ۱۲: تطبیق ترجمه (و شرح) با متن عربی.....	۲۲۴
خواندن اجمالی متن مبدأ.....	۲۲۶
راحت طلب نبودن در ترجمه.....	۲۲۶
استفاده نکردن از ترجمه تحت اللفظی.....	۲۲۸
فاصله افتادن بین ارکان جمله.....	۲۲۸
عدم تضاد ترجمه با مبانی مسلم کلامی.....	۲۲۹
دقت در ترجمه کردن.....	۲۳۰
ترجمه مصدر و اسم مصدر.....	۲۳۳
دقت در ترتیب ریشه‌های کلمات.....	۲۳۳
ترجمه کردن پس از رسیدن به موضع وقف.....	۲۳۴
اصطلاحات خاص در کتب قدما.....	۲۳۴
آشنایی با مصادیق معصوم «ابوالحسن» علیه السلام.....	۲۳۵
آشنایی با کنیه برخی از معصومین علیه السلام.....	۲۳۶

فصل ششم: اصول شعر خوانی عربی

درس پانزدهم: روش های خواندن اشعار عربی (۱).....	۲۴۲
---	-----

۲۴۲	 اصل ۱۳: اصول شعرخوانی عربی (رمز لعنت)
۲۴۴	 روش‌های چهارگانه شعرخوانی عربی (رمز لعنت)
۲۴۸	 شعری درباره احسان به والدین
۲۵۳	 درس شانزدهم: روش خواندن اشعار عربی (۲)
۲۵۳	 تطبیقاتی از روش خواندن اشعار عربی
۲۵۴	 دوباره کردن کلمه در شعر عرب
۲۵۷	 منصرف و غیرمنصرف استعمال کردن کلمه در شعر
۲۵۸	 نمونه‌هایی از اجرای روش «بدال»:
۲۵۹	 نمونه‌هایی از اجرای روش «شباع»:
۲۶۰	 نمونه‌هایی از اجرای روش «اسکان»:
۲۶۱	 نمونه‌هایی از اجرای روش «اثبات»:
۲۶۲	 لحن خواندن اشعار عربی
۲۶۳	 سکت در شعر

فصل هفتم: اصول قرائت و زیباخوانی

۲۷۰	 درس هفدهم: برخی از اصول قرائت (۱)
۲۷۰	 مخارج خاص حروف مشابه
۲۷۴	 خواندن متن با لحن عربی
۲۷۵	 رعایت لحن خواندن متن
۲۷۶	 واضح و فصیح خواندن متن
۲۷۸	 خواندن آیات متن به روایت حفص از عاصم
۲۷۸	 لحن خواندن آیات بکار رفته در متن
۲۷۹	 قاعده «یرملون» در متون عربی
۲۸۰	 نحوه خواندن تنوین نزد همزه وصل
۲۸۰	 حروف ناخوانا در متون
۲۸۱	 کسره زیر تشدید
۲۸۱	 دو نقطه زیر یاء بزرگ
۲۸۱	 قواعد وقف بر کلمات
۲۸۶	 درس هجدهم: برخی از اصول قرائت (۲)
۲۸۶	 حرکت هاء ضمائر چهارگانه متصل
۲۸۷	 اشباع و عدم اشباع حرکت هاء ضمیر
۲۸۷	 نخواندن لام ساکن «ال» نزد حروف شمسی

- نخواندن کلمات عربی با لهجه و ضبط غیر عربی ۲۸۸
- اصل ۱۴: علایم اختصاری و کلمات خاص و پرتکرار ۲۹۰
- روش خواندن علایم اختصاری ۲۹۰
- معنای کلمات خاص و پرتکرار ۲۹۳
- درس نوزدهم: قرائت برخی از کلمات مشکل قرآن ۲۹۷
- قرائت برخی از کلمات مشکل قرآن ۲۹۷

فصل هشتم: متفرقات

- درس بیستم: مطالب متفرقه درباره متن خوانی عربی ۳۱۴
- شیوه خواندن اعداد ریاضی در متن ۳۱۴
- حرکت نون اسم تثنیه و جمع ۳۱۶
- طرح یک هزارم ۳۱۶
- بازی های سازنده با کلمات ۳۱۷
- یک نکته از هزاران ۳۲۱
- اشعار منتخب ۳۲۱
- لطایف منتخب ۳۲۳
- فهرست مهم ترین اصول متن خوانی عربی ۳۲۵
- فهرست مهم ترین مصادیق عدم دقت ۳۲۶
- منابع و مآخذ ۳۳۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش گفتار

قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّادِقُ^۱ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ: تَعَلَّمُوا الْعَرَبِيَّةَ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي^۲ يُكَلِّمُ بِهِ خَلْقَهُ.^۳

امام جعفر صادق - علیه السلام - می فرماید: «زبان عربی را فرا بگیرید؛ زیرا عربی، سخن خدای متعال است که به وسیله آن با خلق خود سخن می گوید و گفت و گو می کند.»

یکی از مشکلات فراگیران زبان عربی و خوانندگان دروس حوزوی این است که تعدادی قابل توجه از آنان پس از سال ها درس خواندن در مواجهه با متون نثر عربی مبتلی به (غالباً) فقهی و اصولی) دچار مشکل متن خوانی (عبارت خوانی) و مرتکب اغلاط صرفی و نحوی می شوند و هدف فایده در نحو را بی اثر می کنند.^۴ به گونه ای که برخی از آن ها تصمیم می گیرند دوباره همانند مبتدیان، یک دوره صرف و نحو و ادبیات عرب بخوانند. آیا این بازگشت به اول و در جا زدن، روشی درست و پسندیده است و به قول معروف، جواب می دهد؟ آنچه گفتیم درباره متون منثور عربی بود؛ اما درباره متون منظوم و اشعار عربی، مشکل بیش تر و محسوس تر است.

ریشه این مشکل آن است که از همان آغازین روزهای تحصیلی و فراگیری دروسی چون صرف و نحو، اهتمام بر تدریس قواعد است و این قواعد چندان بر متون مختلف اجرا و تطبیق داده نمی شود. ذهن طلبه و فراگیر پر است از مطالب صرفی، نحوی، بلاغی و غیره؛ ولی هنگامی که می خواهد آن ها را بکار بیند، توانایی لازم را ندارد و احساسی بد به او دست می دهد که آنچه خوانده و حفظ کرده و ذهن خود را از آن انباشته به کمکش نمی آید؛ به قول

۱. علت تنوین نگرستن امثال «جعفر» (و نیز علت حذف همزه این) را در اصول متن خوانی عربی در مبحث «مقتضی و موانع تنوین» (درس نهم) بیان کرده ایم.

۲. اگر بخواهیم «محمّد» را به «الصّادق» وصل کنیم و النّهای ساکنین بین نون ساکن تنوین و حرف صاد ساکن را رفع کنیم، باید چنین تلفظ کنیم: محمّد بن صّادق.

۳. «الَّذِي» صفت (نعت) «کلام» (مضاف) است.

۴. کتاب الخصال، ص ۲۵۸، حدیث ۱۳۴.

۵. فایده علم نحو عبارت است از: فهم صحیح کلام عرب و حفظ کردن زبان از خطای گفتاری و قلم از خطای نوشتاری.

فاضل و محقق ارجمند، استاد سید عباس قدیمی نژاد (سَلَّمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰی) که می فرمود: «ما دائرة المعارف نمی خواهیم؛ بلکه المعارف الدائرة می خواهیم» یا این که: «ما نحو جامع نمی خواهیم؛ بلکه نحو نافع می خواهیم»^۱

متن خوانی در حقیقت حلقه مفقوده بین مطالب انباشته شده در ذهن طلبه و خواندن و مواجهه با متون است. با توجه به آنچه گفتیم ملاک عمل ما در این کتاب، متن و خواندن صحیح آن است؛ از این رو پس از ارایه هر اصل متن خوانی در هر درس و توضیحی مختصر، متن یا متونی آورده ایم (با عنوان تطبیقات)^۲ تا فراگیران با نحوه اجرای قواعد و تطبیق و پیاده کردن آن بر متون آشنا شوند.

به عنوان مثال، شاگردان با تعریف اسم منقوص [اِسْمٌ خُتِمَ بِیاءٍ ثَابِتَةٍ مَكْسُورٍ ماقبلها غیر مُسَدَّدَةٍ] آشنا می شوند و غالباً کلمه القاضی (قاضی، قاضیاً)^۳ به عنوان مثالی برای منقوص ذکر می شود و فراگیران با شنیدن اصطلاح منقوص به یاد «قاضی» می افتند؛ ولی هنگام متن خوانی به ویژه در سال های بعد به کلماتی مختلف برخورد می کنند که برایشان تازگی دارد و حال آن که این کلمات نیز منقوص و از لحاظ حکم، دقیقاً مثل القاضی (قاضی، قاضیاً) هستند؛ مانند کلمات: المُنَادِی (مُنَادٍ، منادیاً)، الجاری (جاری، جاریاً)، اللَّیَالِی (لِیَالٍ، لیلیّ)، المَعَانِی (مَعَانٍ، معانی)، المَاضِی (مَاضٍ، ماضیاً)، الدَّوَاعِی (دَوَاعٍ، دواعی)، ثَمَانٍ (در حکم منقوص و همچون قاضی است که یانش در حالت رفعی و جری حذف می شود).^۴

باید توجه داشت که غلط خوانی هنگام قرائت متن، امری طبیعی است؛ ولی مهم این است که سعی کنیم اشتباهات خود را به حداقل برسانیم. اساتیدی فاضل و باتجربه را دیده ایم که

۱. فایل صوتی درس «ادبیات معناگرایی قرآن مجید» (تفسیر ادبی سوره های نبأ، حمد و بقره توسط استاد قدیمی نژاد).

۲. یکی از گرفتاری ها این است که از فراگیران و طلاب، تمرینات می خواهند، نه تطبیقات [تطبیق دادن و پیاده کردن قواعد بر متون و نصوص]. فایل صوتی درس «ادبیات معناگرایی قرآن مجید».

۳. تنها مورد «قاضی» در قرآن مجید عبارت است از: «فَأَقْضِي مَا أَنْتَ قَاضٍ»، طه، ۷۲.

۴. این کلمه و دو کلمه بعدی غیر منصرف هستند.

۵. و مانند: شَجِی (این کلمه به تخفیف یاء و بر وزن کجی، به معنای محزون و غمگین و منقوص سه حرفی است)، المُسْتَخْفِی (مُسْتَخْفٍ، مُسْتَخْفِیًّا)، الوافی (وَأَفِیًّا، وَاِیًّا)، الشَّافِی (شَافٍ، شَافِیًّا)، الدَّامِی (دَامٍ، دَامِیًّا)، المُهْتَدِی (مُهْتَدٍ، مِهْتَدِیًّا)، المُتَرَجِّی (مُتَرَجِّجٍ، مُتَرَجِّجًا)، المُعَاَفِی (مُعَاَفٍ، مُعَاَفِیًّا)، الهادی (هَادٍ، هَادِیًّا)، الرّاضِی (رَاضٍ، رَاضِیًّا)، الثانی (ثَانٍ، ثَانِیًّا)، العالی (عَالٍ، عَالِیًّا)، المُتَرَفِّی (مُتَرَفِّجٍ، مُتَرَفِّجًا)، المُنَحِّی (مُنَحٍّ، مُنَحِّیًّا)، المُهْدِی (مُهْدٍ، مِهْدِیًّا)، الرّاشِی (رَاشٍ، رَاشِیًّا)، المُتَرَشِّی (مُتَرَشِّجٍ، مُتَرَشِّجًا)، المُحِی (مُحٍ، مُحِیًّا)، المُصَلِّی (مُصَلٍّ، مُصَلِّیًّا)، المُوَالِی (مُوَالٍ، مُوَالِیًّا)، الفانی (فَانٍ، فَانِیًّا)، الجانی (جَانٍ، جَانِیًّا)، المُلَاقِی (مُلَاقٍ، مُلَاقِیًّا)، المُلَقِی (مُلَقٍ، مُلَقِیًّا).

هنگام متن‌خوانی کلمه‌ای را نادرست خوانده‌اند؛ ولی پس از خواندن چند کلمه بعدی متوجه اشتباه خود شده و فوراً آن را تصحیح کرده‌اند.

اصل اساسی در متن‌خوانی، تمرین و ممارست عملی است. شخصی را در نظر بگیرید که تنها آیین‌نامه راهنمایی و رانندگی را خوانده و در آزمون کتبی با نمره عالی قبول شده است؛ ولی تا به حال پشت فرمان خودرو ننشسته و به طور عملی رانندگی نکرده است؛ آیا چنین شخصی، راننده‌ای ماهر و باتجربه است؟^۱

آنچه در مدارس علمیه به عنوان ادبیات و زبان عربی خوانده می‌شود در برخی موارد برای خواندن و درک انواع متون کارایی چندان ندارد؛ به عنوان نمونه چرا باید طلبه و فراگیر، فلان مبحث ادبی را بخواند و ذهن خود را از مباحث کم‌فایده یا حتی بی‌فایده انباشته کند؟ یا مباحثی که در قوطی هیچ عطاری پیدا نمی‌شود و با این عمل به دست خویش و دیگران، خود را از متون و معارفی ناب همچون قرآن مجید، نهج البلاغه و صحیفه سجّادیه محروم سازد؟^۲

روش معمول آموزش و یادگیری زبان در مدارس علمیه - تا این زمان - روشی چندان کارآمد نیست؛ زیرا از طریق استراکچر (ساختار و قاعده) زبان را فرا می‌گیرند؛ در حالی که در مجامع معتبر دانشگاهی و علمی، این عمل از طریق رییدینگ^۳ (مطالعه متن، متن‌خوانی) انجام می‌شود.

بنا بر آنچه گفتیم ابتدا باید متن را دید، سپس برای آن قاعده و ضابطه وضع کرد؛ ولی ما گاهی برعکس عمل می‌کنیم؛ یعنی ابتدا ضابطه و قاعده درست می‌کنیم؛ سپس در پی اختراع مثال و امثله هستیم.

حال سؤال این است که مشکل اصلی کجاست؛ به عنوان نمونه: آیا متون درسی مشکل دارند؟ آیا سبک تقطیع دروس ادبیات مشکل دارد و مثلاً باید به صورت واحدهای مختلف در

۱. برخی از صیغ مشکله دستاویزی شده بود برای بعضی از افراد و معقرین (سالخوردگان) تا طلاب مبتدی را با پرسش‌هایی از قبیل «أَشْتَرْتُ؟» و «لِیَمُو؟» [و سایر مرکبات] امتحان - یا اذیت و حتی قبض روح - کنند و حال آن‌که آنان می‌توانستند همین صیغه‌های مشکل را از افعال بکار رفته در قرآن مجید و نهج البلاغه انتخاب کنند تا طلبه و فراگیر، هم فعلی مشکل را بشناسد و تحلیل کند و هم با قرآن و نهج البلاغه و ترجمه و ازگان این دو کتاب آشنا و مانوس شود.

۲. Structure.

۳. reading.

طی شش سال اول طلبگی - تا اتمام لمعتین - ارایه شوند (نه این که طلبه، طی سه سال فقط ادبیات بخواند و از این درس خسته شود). آیا مشکل از خود طلاب و سستی و بی انگیزه بودن آنهاست؟ آیا اشکال اصلی در کارگاهی ارایه نشدن دروس است؟

از مطالب انکارناپذیر این است که نقش اساتید ادبیات در ارتقای سطح ادبی طلاب بسیار شاخص است؛ به ویژه اساتید سال اول و روزهای نخستین طلبگی.

نکته قابل ملاحظه دیگر این است که طلاب بیش تر با متون ادبی، فقهی و اصولی انس دارند؛ در حالی که برای تقویت متن خوانی و مهارت اعراب گذاری باید از متون دیگر نیز بهره گرفت. باید اقرار کرد که در صدی قابل توجه از طلاب - چه در حوزه های بلندمدت و چه کوتاه مدت - در خواندن متون و تجزیه و تحلیل نظم و نشر عربی (نه فقط اعراب یا به قول معروف، تجزیه و ترکیب) و ترجمه دقیق عبارات و تطبیق ترجمه (و شرح) با متن دارای اشکال هستند.

اصولا باید به این نکته مهم توجه داشت که ادبیات عرب در حکم گمرك است؛ بدین معنا که هر گونه نظریه پردازی و برداشت علمی از متون عربی به ویژه متن قرآن و حدیث باید ابتدا از منظر ادبی و مبادی ورودی آن مورد کنکاش و نقد قرار گیرد^۱ و سپس به درستی یا نادرستی آن نظریه یا برداشت حکم شود؛ به عنوان مثال، اگر کسی در مباحث مربوط به خانواده با استناد به فعل نهی «لَا تُضَارَّ» در آیه «لَا تُضَارَّ وَالِدَةُ بِوَلَدِهَا»^۲ چنین برداشت کند که نباید حق زن (مادر کودک) تضییع شود، چنین برداشتی متوقف بر این است که فعل مذکور از نظر ادبی بتواند فعل مجهول نیز باشد که در واقع نیز چنین است.^۳

در این کتاب متونی مختلف را آورده ایم؛ از قبیل متون تفسیری، روایی، اصولی، فقهی، ادبی، تاریخی و فکاهی. شاید این سؤال پیش بیاید که با توجه به فراوانی قواعدی که در کتب صرف و نحو و ادبیات عرب مطرح شده است، تدوین اصول متن خوانی عربی چه ضرورتی

۱. سید مرتضی علم الهدی (برادر سید رضی، گردآورنده نهج البلاغه) شرط شناسایی در دریای اجتهاد را گذر از دالان دانش های ادبی می داند و می گوید: وَ لَيْسَتْ بِفِيهِ عِلْمٌ إِلَّا بِإِذْنِ الشَّيْخِ بِلَفْظٍ عَرَبِيٍّ

۲. بقره، ۲۳۳.

۳. اگر فعل «لَا تُضَارَّ» مجهول باشد، معنای آیه این می شود که مادر نباید بخاطر کودک ضرر بیند و اگر فعل مذکور معلوم باشد، معنای آیه این می شود که مادر حق ضرر زدن به کودک را ندارد.

دارد؛ جواب این است که ما در خواندن قواعد ادب عربی تنها به یادگیری قواعد و ضوابط می‌پردازیم و کار چندانی با تطبیق دادن قواعد و ضوابط با شواهد متنی مختلف نداریم.^۱ علاوه بر این که هنگام بیان قواعد، تمامی جوانب کار در نظر گرفته نمی‌شود؛ به عنوان مثال در قواعد ادب عربی، عمل حروف مشبهة بالفعل خوانده و تدریس می‌شود و دیگر با این مسئله کاری ندارند که از بین حروف مشبهة بالفعل کدام يك کاربردى بیش تر یا کمتر دارند و چون فراگیران مثلاً با «لَيْتَ» و «لَعَلَّ» در متون و عبارات عربی (نسبت به سایر حروف مشبهة بالفعل) کمتر برخورد می‌کنند، احتمال دارد که اسم این دو را غیر منصوب (مرفوع) بخوانند؛ مانند این بیت معروف ابوالعتاهیه:

أَلَا لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأَخِيرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ^۲

و مانند این بیت معروف:

أَحِبُّ الصَّالِحِينَ وَ لَسْتُ مِنْهُمْ لَعَلَّ اللَّهَ يَرْزُقُنِي الصَّلَاحَ

همین مسئله درباره حروف چهارگانه ناصب فعل مضارع (أَنْ، لَنْ، كُنْ، إِذَنْ) نیز صادق است؛ چون مبحث این حروف و عمل شان تدریس می‌شود و دیگر با این مسئله کاری ندارند که از بین این حروف، کدام يك کاربردى بیش تر یا کمتر دارند و چون فراگیران مثلاً با «كُنْ» و «إِذَنْ» در متون و عبارات عربی (نسبت به سایر حروف ناصبه بالفعل) کمتر برخورد می‌کنند، احتمال دارد که فعل مضارع پس از این دو را غیر منصوب (مرفوع) بخوانند؛ مانند: «قَالَ لِي صَدِيقِي رَغِبْتُ فِي الدَّرْسِ فَقُلْتُ لَهُ إِذَنْ تَبْلُغِ الْقَصْدَ وَ أَذْزُسْ كُنْ تَكُونُ عَالِمًا» و مانند آیه «فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ كُنْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَ لَاتَحْزَنْ».^۳

مسئله‌ای که ذکر آن را لازم می‌دانیم این است که هدف ما از تدوین این اثر به هیچ وجه تألیف کتابی جدید در زمینه نحو و صرف نیست؛ بلکه می‌خواهیم روش استاندارد خواندن متون را بیان نماییم و هم‌چنین برخی از لغزش گاه‌های مهم متن‌خوانی عربی و مصادیق عدم دقت را تذکر دهیم که خواننده متن گرفتار آن نشود؛ از این رو به جای این که در عنوان یکی از قواعد

۱. بماند که در برخی از موارد به جای ارایه شواهد به اختراع امثله می‌پردازیم.

۲. فعل مضارع «أَخِيرَ» دارای فاء مسببیت و (به وسیله آن ناصبه مقدر) منصوب شده است.

۳. قصص، ۱۳.

متن‌خوانی مثلاً بنویسیم «منصوب خواندن مضارع مدخول فاء سببیت»، نوشته‌ایم: «غیرمنصوب نخواندن مضارع مدخول فاء سببیت».

یکی از اهداف ما در این کتاب این است که به فراگیران متذکر شویم که ارتباط و انس با قرآن و یادآوری آیات (به ویژه آیات معروف و کوتاه) در فراگیری و اجرای قواعد عربی مؤثر است، به گونه‌ای که یادآوری آیات کوتاه قرآن می‌تواند به عنوان روشی نوین و کارآمد در آموزش قواعد زبان عربی (صرف و نحو) مطرح شود.

ما ادعا نمی‌کنیم که مطالعه این کتاب، قدرت متن‌خوانی را در فراگیران ایجاد می‌کند؛ ولی می‌توانیم بگوییم که به خواست خدای متعال با مطالعه کتاب حاضر و بکار بستن اصول و قواعد مطرح شده در آن، همراه با ممارست و تمرین و تطبیق، متن‌خوانی افراد تقویت شده، دقت‌شان ارتقا یافته و چشم‌اندازی جدید مقابل دیدگان‌شان گشوده می‌شود و امید است که اشتیاق آنان به متون عربی و عربی‌خوانی نیز زیاد شود.^۱

کتاب حاضر را در بیست و هشت فصل تدوین کرده‌ایم که فصل‌های آن عبارتند از: فصل اول: «کلیات»، فصل دوم: «اصول لغوی»، فصل سوم: «اصول صرفی»، فصل چهارم: «اصول نحوی»، فصل پنجم: «اصول ترجمه عربی»، فصل ششم: «اصول شعرخوانی عربی»، فصل هفتم: «اصول قرائت و زیباخوانی»، فصل هشتم: «مغزفات».

اینک توجه خوانندگان محترم را به چند نکته جلب می‌کنیم:

۱. در این کتاب سعی ما بر این بوده که مطالب کاربردی محض را بیاوریم؛ همان‌گونه که در اولین جلسه کلاس‌های متن‌خوانی عربی در شهر مقدس قم پس از گفتن بسم‌الله، بلافاصله برگه‌های متون عربی را در اختیار فراگیران می‌گذاشتیم که مشغول خواندن و تطبیق قواعد بر آن می‌شدند و ما نیز در حدّ توان اشکالات آنان را رفع می‌کردیم.

۲. اصول و قواعد پیشنهادی ما برای خواندن متون عربی به طور عام (به ویژه متون تخصصی اسلامی) مفید است و خواندن متون خاص همچون متون ادبی کهن، متون نظم و نثر کهن و معاصر، اشعار عرب جاهلی، روزنامه‌های عربی، مجله‌ها، فیلم نامه‌ها، نمایش نامه‌ها، رمان‌ها

۱. گر بر فرض، این کتاب هیچ تأثیری در ارتقا و تقویت متن‌خوانی عربی فراگیران نداشته باشد و تنها اندکی بر دقت‌شان بیفزاید باز هم کار کمی نیست و جای شکرش باقی است.

و متون معاصر، علاوه بر دانستن و بکارگیری اصول و قواعد کلی متن‌خوانی عربی به مهارت‌هایی ویژه نیاز دارد؛ مانند دانستن اصطلاحات (مصطلحات) خاص علمی، واژگان مُعَرَّب جدید و به روز عربی و غیره.

۳. متن‌خوانی صحیح عربی بدون آرایه ترجمه درست فارسی ناقص است؛ یعنی اگر کسی متن عربی را صد در صد درست بخواند، ولی نتواند ترجمه ای درست و مقبول از آن آرایه دهد، نمی‌توان به وی امتیاز کامل داد. در عین حال، هدف اصلی ما از تألیف این کتاب تصحیح و ارتقای متن‌خوانی فراگیران و طلاب، بالا بردن دقت خوانندگان متون و بیان برخی از لغزش گاه‌های متن‌خوانی عربی است؛ زیرا درباره اصول و قواعد ترجمه از عربی به فارسی تألیفاتی بسیار وجود دارد، ولی ظاهراً درباره اصول متن‌خوانی عربی تألیف یا تألیفات چندانی وجود ندارد.

۴. مخاطب اولیه این کتاب حوزویان هستند؛ ولی این کتاب تنها برای آنان تدوین نشده؛ بلکه همه دوست‌داران زبان عربی، دانشگاهیان و دانشجویان گرامی و حتی مدرسان محترمی که با متون عربی سر و کار دارند، می‌توانند از این کتاب بهره ببرند؛ ان شاء الله تعالی.

۵. علاوه بر تدوین و توضیح اصول و ضوابط متن‌خوانی، متونی منتخب (غالباً از کتب درسی حوزه)^۱ را در پایان هر درس (با عنوان تطبیقات) همراه با تجزیه و تحلیل آن (با عنوان توضیحات) آورده‌ایم تا فراگیران، دانشجویان گرامی و به ویژه طلاب محترم با تطبیق دادن ضوابط و اصول مذکور بر متون، مقدار توانایی خود را بیازمایند و با اشکالات احتمالی خویش آشنا شوند. ذکر این نکته لازم است که تطبیقات آورده شده در پایان درس‌ها لزوماً دربردارنده نکات و اصول و قواعد مطرح شده در درس مورد نظر نیست.

۶. با این‌که همواره عبارت «متن‌خوانی» را بکار برده‌ایم، ولی باید توجه داشت که نوشتن متن (متن‌نویسی) و همچنین مکالمه و محاوره فصیح (و کتابی) عربی نیز دارای همین حکم است؛ یعنی علاوه بر صحیح خواندن متن باید آن را صحیح نوشت و نیز هنگام محاوره فصیح عربی باید به گونه صحیح تکلم کرد؛ به عنوان مثال در برخی از نسخ کفایه الاصول چنین

۱. اصول و قواعد کاربردی متن‌خوانی عربی در تمامی متون، یکسان است و از این جهت، تفاوتی بین کتب درسی حوزه و کتب درسی دانشگاه یا سایر مراکز آموزشی وجود ندارد.

عبارتی وجود دارد: «بَلْ يَدْعَوْنَ أَنْ الْوَاحِدَ بِالنَّظَرِ الدَّقِيقِ الْعَقْلِيِّ اثْنَيْنِ»^۱ و حال آن که همه می دانیم «اثْنَيْنِ» خبر «أَنَّ» است و باید مرفوع باشد (که چون تنبیه است، رفعش با الف - و نون - است و «اثْنَانِ» درست است.)^۲ شاید بتوان گفت که کاتب جمله مذکور هنگام نوشتن آن تحت تأثیر محاوره عامیانه و روزمره عرب واقع شده است.

۷. این کتاب به صورت خودآموز نیز می تواند مورد استفاده قرار بگیرد.

۸. حرف یاء بزرگ بکار رفته در متون اعراب گذاری شده را به سبک یاءات عربی (ی) نوشته ایم (در متون عربی بدون اعراب بخش تطبیقات از این کار خودداری کرده ایم تا فراگیران خودشان با توجه به مفهوم، تفاوت بین یاء و الف مقصوده را تشخیص دهند و تنها به دو نقطه زیر یاء استناد و اکتفا نکنند.)^۳

۹. در ترجمه کردن آیات غالباً از ترجمه قرآن آیه الله مکارم شیرازی (صاحب تفسیر نمونه) استفاده کرده ایم و گاهی نیز از ترجمه مرحوم سید جلال الدین مجتبی.

۱۰. شماره اصول وقواعد متن خوانی ارایه شده توسط ما (همچون خود اصول وقواعد پیشنهادی ما) مطلبی ذوقی و سلیقه ای است؛ به عنوان نمونه، گفته ایم که «اصل هشتم متن خوانی عربی، پی گیری مکمل های جمله است» یا «دومین مصداق عدم دقت، بدون تنوین خواندن اسم های باتنوین و برعکس است.»

۱۱. کثرت مطالب متنوع و گاهی مطول بکار رفته در کتاب حاضر را موجب نقص کتاب نمی دانیم و می گوئیم چه اشکالی دارد که فراگیران و طلاب که در زمان تحصیل با حجمی از دروس و مطالب مختلف آشنا می شوند، با مطالب کتاب حاضر نیز - که در راستای تقویت همان دروس حوزوی است - آشنا شوند.

۱. کفایة الاصول، ص ۱۸۶، (المقصد الثاني في التواهي)، تحقيق: مؤسسة النشر الاسلامي (جامعة مدزسين)، الطبعة السابعة، ۱۴۲۳ هـ.

۲. البته در برخی از چاپ ها «اثنان» نوشته شده که درست است؛ به عنوان نمونه: کفایة الاصول (مجمع الفكر الاسلامي)، ج ۱، ص ۲۱۲، (المقصد الثاني في التواهي). نکته: کلمه «مُحْصَل» در عبارت «... فَلَا يَكُونُ مَعْنَى مُحْصَلًا لِإِلْتِمَاعِ الْعَرَفِيِّ» (کفایة الاصول، اجتماع الامر والنهي، الامر الرابع) در بسیاری از نسخ کفایه، به شکل منصوب نوشته شده که ظاهراً باید مرفوع باشد؛ زیرا صفت (نعت) است برای «معنی» که اسم یَکُونُ و مرفوع است؛ گویا گفته شده: فَلَا يَكُونُ مَعْنَى - مُحْصَلٌ - لِإِلْتِمَاعِ الْعَرَفِيِّ.

۳. همان گونه که در متون عربی بدون اعراب بخش تطبیقات، حرف الف (ا) را به شکل خام و بدون هیچ حرکت و علامتی نوشته ایم (بدون: فتحه، کسره، ضمه، علامت همزه وصل، علامت همزه یا همان شیش کوچک زیر و روی حرف، علامت مد و علامت تنوین فتحه).

۱۲. از نظر ما نام اصلی کتاب حاضر چنین است: «درآمدی بر اصول کاربردی متن‌خوانی عربی»؛ از این رو، این اثر را مقدمه‌ای بر اصول و قواعد متن‌خوانی عربی می‌دانیم و ادعا نمی‌کنیم که تمامی اصول و قواعد را دانسته و آورده‌ایم.

۱۳. اگر آدمی بخواهد به جایی برسد بدون زحمت و تحمل رنج و مشقت نمی‌شود؛ به قول شیخ بهایی رحمته که چه زیبا گفته و دُر سخن سُفته:

رنج، راحت دان چو مطلب شد بزرگ گرد گله، توتیای^۱ چشمِ گرگ^۲

امیدواریم- إن شاء الله الرحمن- این کتاب گامی مؤثر جهت تقویت صحیح‌خوانی متون عربی و به ویژه ارتقای دقت فراگیران به شمار آید. در عین حال، پذیرای پیشنهادهای و نقدهای سازنده هستیم.

در پایان از اساتید محترمی که از نظرات سودمندشان در جهت اصلاح و تکمیل این کتاب بهره برده‌ایم، تشکر می‌کنم و دوام توفیقات‌شان را از درگاه حضرت احدیت مسئلت می‌نمایم. از خوانندگان گرامی خواهانیم که در مظان استجاب دعا، ما را از دعای خیر خویش فراموش نفرمایند. والسلام علیکم ورحمة الله تعالی وبرکاته.

بِزِي النَّاسِ دُهْنًا فِي قَوَارِيرٍ صَافِيَا وَلَمْ يَذَرِ مَا يَجْعَلِي عَلَى رَأْسِ سَيْمِسِ

قم، بهمن ماه ۱۳۹۷

محمد حسین محمدی

(مدرس ادبیات عرب و متن‌خوانی عربی)

۱. توتیا: سنگ شرمه (یعنی: گرگ چون هدفی بزرگ و مهم دارد، از گرد و غبار برخاسته از وحشت و جنب و جوش گله گوسفندان نه تنها ناراحت نمی‌شود؛ بلکه آن را سرمه چشم خود می‌کند).
۲. ثان و حلول (شیخ بهایی).

سخنی با مدرسان این کتاب

- با توجه به این که کتاب حاضر به عنوان کتاب درسی (یا کمک درسی) تدوین شده است، چند مطلب را به مدرسان گرامی این کتاب پیشنهاد می کنیم:
۱. استفاده حداکثری از آیات نورانی قرآن مجید (معجزه جاوید نبوی) در مباحث مختلف.
 ۲. تشویق طلاب و فراگیران به ارتباط و انس حداکثری با قرآن مجید و تلاوت مستمر و روزانه آن.
 ۳. خواندن ساده مقداری از قرآن مجید در کلاس (بر اساس صفحه یا بر اساس رکوعات قرآنی؛ مثلاً آیات ۸ تا ۲۰ سورة مبارکه بقره یک رکوع به شمار می آید).
 ۴. بهره گیری از متون مختلف و عدم اکتفا به «تطبیقات» موجود در این کتاب.
 ۵. ارائه دروس به صورت کنفرانس و کارگاه و مشارکت دادن فراگیران در مباحث.
 ۶. سعی در تقویت فن ترجمه به وسیله طلاب به موازات تقویت متن خوانی آنان و اختصاص دادن زمانی هر چند اندک به نقد ترجمه (ولو نقد ترجمه جملات کوتاه).
 ۷. مدرسان محترم می توانند هرازگاهی تنها معانی واژگان بکار رفته در متن (نثر و نظم) را برای فراگیران توضیح دهند و ترجمه کردن کل متن را به خود آنان بسپارند تا هر یک از آن ها زیر نظر استاد و با اعمال ذوق ادبی، ترجمه ای خوب یا حداقل قابل قبول ارائه دهند.
 ۹. رعایت تسلسل فصول و دروس کتاب، امری اجتناب ناپذیر است.
 ۹. تشویق طلاب و فراگیران به حرکت گذاری و اعراب گذاری متون.
 ۱۰. پیشنهاد تکرار کردن متن خوانده شده، به طلاب و فراگیران.
 ۱۱. آوردن حکایاتی منتخب و به ویژه اخلاقی از منابع اصیل فارسی (مثل گلستان سعدی) و خواندن آن به وسیله طلاب، جهت تقویت متن خوانی فارسی طلاب و به ویژه مبلغان، هم زمان با تقویت متن خوانی عربی آنان.
 ۱۲. آوردن آیات منتخب و بدون حرکت و اعراب از قرآن مجید و قرائت آن به وسیله طلاب، جهت تقویت آنان و آزمون مقدار انس شان با قرآن کریم.
 ۱۳. توزیع برگه های حاوی متون عربی بدون اعراب بین فراگیران و طلاب جهت اعراب گذاری به وسیله آنان و تصحیح و تذکر غلط های احتمالی به وسیله استاد و تبیین نمودن مطلب.^۱

۱. اساتید محترم می توانند از روش های ذیل استفاده نمایند: «دادن متن پُر غلط و خواستن مشخص کردن اغلاط»، «دادن متن بدون غلط و خواستن مشخص کردن اغلاط»، «دادن متنی که فقط یک غلط دارد و خواستن مشخص کردن آن غلط»، «دادن متن و سه وجهی کردن برخی از کلمات (اسماء و افعال) تا فراگیران وجه درست را تعیین کنند»، «دادن متونی که حروف مشابه دارند؛ مانند: زَلَّ، ذَلَّ، صَلَّ و

۱۴. با توجه به گستردگی و تنوع بسیار زیاد متون عربی می‌توان متونی را به انتخاب استاد، به فراگیران و طلاب داد و در این زمینه به تناسب رشته‌های مختلف علمی از متون مناسب با آنان بهره برد؛ به عنوان مثال برای متن خوانی فراگیران رشته «تفسیر» یا «علوم قرآن و حدیث» بیش‌تر از متون تفسیری و علوم قرآنی (مثل تفاسیر مختلف، البرهان زُرکشی، الإیتقان سیوطی) استفاده کرد تا فراگیران ضمن تطبیق اصول و قواعد متن‌خوانی بر متون مذکور، با مفاهیم و ترجمه متون نیز آشنا شده و در خود اشتیاقی بیش‌تر نسبت به این گونه متون احساس کنند؛ البته در عین حال نباید از تطبیق اصول و قواعد متن‌خوانی بر سایر متون غیر مرتبط با رشته تحصیلی خود غافل شوند.

۱۵. در گذشته طلاب و فضلا جلسات حدیث‌خوانی داشتند که در آن، احادیث را ابتدا به طور دقیق می‌خواندند، سپس به شرح وازگان و بیان نکات اعرابی می‌پرداختند، آنگاه حدیث را ترجمه کرده به توضیح و شرح آن اقدام می‌نمودند. امروزه متأسفانه این کار عموماً انجام نمی‌گیرد. بسیار پسندیده است که جلسات حدیث‌خوانی و مباحثات روایی نیز به شکل عام احیا شود.

۱۶. استفاده کامل از این کتاب برای کسانی مفید است که حداقل یک سال درس صرف و نحو خوانده باشند.

۱۷. با توجه به این‌که کتاب حاضر در حقیقت کتاب کمک درسی و کار و تمرین (تطبیق) است مدرسان محترم می‌توانند مباحث دروس را به طور فشرده و خلاصه (حداکثر یک سوم از وقت کلاس) و با اکتفا به یکی دو مثال (از مثال‌های فراوان موجود در دروس کتاب) تدریس کرده و بقیه زمان کلاس (دوسوم از وقت) را به مبحث تطبیقات (از تطبیقات موجود در این کتاب یا کتب دیگر) اختصاص دهند.

۱۸. مدرسان و اساتید محترم می‌توانند از اشعار زیبای عربی (به ویژه اشعار اخلاقی و عبرت‌انگیز) استفاده کرده، موجبات تقویت شعرخوانی عربی طلاب را فراهم نمایند. همچون شعر زیبای زیر که منسوب به امیرالمؤمنین (علیه السلام) است:

مَا بَالُ دِينِكَ تَرْضَى أَنْ تُذْنِبَ وَ تَوْبُ نَفْسِكَ مَفْسُورٌ مِنَ الدُّنْيَا [ذَنبِي]
تَرْجُو النِّجَاةَ وَلَمْ تَسْلُكْ مَسَالِكَهَا إِنَّ السَّيِّئَةَ لَا تَجْزِي عَلَى الْيَسْرِ [يَسِي]

در پایان ضمن تشکر از مدرسان گرامی از آنان می‌خواهیم که اشکالات ما را به ما تذکر دهند. تلفن مؤلف: ۰۹۱۰۵۸۳۷۶۸۶

وَقَفْنَا لِلَّهِ وَ إِيَّاكُمْ لِمَا يُحِبُّ وَ بِرِضَاهِ
مؤلف